

УДК: 159.922.1:316.647.8

Федоренко С. А., Проскурня Н. Л.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розглянуто особливості гендерних стереотипів як різновиду соціальних стереотипів та їх прояв у сучасному суспільстві. Обґрунтовано актуальність вивчення даної проблеми у зв'язку з вимогами гендерної стереотипізації, яка стримує розвиток молоді і стає перешкодою на шляху самореалізації індивідуальності особистості. Представлено характеристику основних груп гендерних стереотипів. Зроблено акцент на тому, що гендерні стереотипи закріплюють норми поведінки, ролі, статус, функції і ролі чоловіка та жінки у соціумі. Визначено, що вплив гендерних стереотипів може мати як позитивний, так і негативний характер. Зазначено, що стереотипи є ригідними до змін, сприяючи виникненню і затвердженню упереджень, ворожості до нового, заважають розвитку індивідуальності особистості в сучасному суспільстві. Проведено аналіз основних теоретичних підходів до проблеми вивчення соціальних стереотипів загалом, і гендерних зокрема, в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Наголошено на необхідності впровадження системи психологічних заходів щодо подолання гендерної стереотипізації.

Ключові слова: соціальні стереотипи, гендерні стереотипи, соціальні норми, маскуліність, фемінність.

Федоренко С. А., Проскурня Н. Л.

Кременчугский национальный университет им. Михаила Остроградского, Кременчуг

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Рассмотрены особенности гендерных стереотипов как разновидностей социальных стереотипов и их проявление в современном обществе. Обоснована актуальность изучения данной проблемы в связи с требованиями гендерной стереотипизации, которая сдерживает развитие молодежи и становится препятствием на пути самореализации индивидуальности личности. Представлена характеристика основных групп гендерных стереотипов. Сделан акцент на том, что гендерные стереотипы закрепляют нормы поведения, роли, статус, функции и роли мужчины и женщины в социуме. Охарактеризовано влияние гендерных стереотипов на восприятие мужчин и женщин, которое может иметь как положительный, так и отрицательный характер. Отмечено что стереотипы являются ригидными к изменениям, способствуя возникновению и утверждению предубеждений, неприязни к новому, мешают развитию индивидуальности личности в современном обществе. Проведен анализ основных теоретических подходов к проблеме изучения социальных стереотипов в общем, и гендерных в частности, в работах отечественных и зарубежных ученых. Отмечена необходимость внедрения системы психологических мероприятий по преодолению гендерной стереотипизации.

Ключевые слова: социальные стереотипы, гендерные стереотипы, социальные нормы, маскулинность, фемининность.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Останнім часом гендерні стереотипи дедалі частіше привертають увагу науковців і дослідників. Це пов'язано з тим, що в сучасному суспільстві дедалі більше має місце конфлікти через різні точки зору щодо гендерних особливостей поведінки. Враховуючи те, що гендерні стереотипи притаманні більшості людей,

індивіди, що висловлюють свою нестандартну точку зору, стають вигнанцями, страждають через приниження, відчувають самотність і т. д. Найбільше на свідомість людини впливають стереотипи, що пов'язані з традиційними уявленнями про мужність та жіночність, уявленнями про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками, змістом професійної діяльності. Сучасна особистість живе в епоху геніїв і обдарованих дітей Індіго, новітніх інновацій і наукових відкриттів, йде в ногу з часом, і все ж таки, сприймає все через призму закладених в неї застарілих стереотипів. Ці стереотипи створюють перешкоди до розкриття індивідуальності, ускладнюють шляхи до повної самореалізації, заважають адекватному самосприйняттю.

Мета статті – теоретично обґрунтувати проблему вивчення гендерних стереотипів як засобів трансляції норм і правил поведінки чоловіків та жінок у суспільстві, з'ясувати особливості прояву гендерних стереотипів на сучасному етапі розвитку суспільства.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Аналізуючи проблему існуючих гендерних стереотипів можна зробити висновок, що в сучасному розвиненому світі все гостріше постає питання про способи їх ліквідації. Генеральна Асамблея ООН проголошує в Загальній Декларації Прав Людини як завдання: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» – досить просте і зрозуміле законне право, яке на жаль не є законом природи, і не може існувати без узгодження людської громади, тому не має сенсу в сьогоденні [2]. З народження кожен малюк потрапляє в родину, в якій діє патріархальний порядок і своя культура, традиції, сформовані норми поведінки і т. д. Воля дитини відіграє маленьку роль в становленні її особистості, а рівність не тільки зменшується, а фактично відсутня з моменту народження та появою на світ.

Кожна особистість має узагальнені уявлення про те, якими мають бути чоловіки й жінки і такі загально усталені уявлення стосовно чоловічої та жіночої груп мають трансформуватися в новий погляд на гендерні стереотипи. Є ще один момент на якому потрібно наголосити – більшість молоді відчуває на собі потужний вплив Інтернету та засобів масової інформації, що вносять значну частку у формування стереотипного мислення. Медіа є важливим джерелом гендерної концепції, які тією чи іншою мірою впливають на формування гендерних стереотипів, як шляхом посилення значення традиційних гендерних орієнтацій, так і шляхом розширення сфери нетрадиційних гендерних моделей поведінки. Хаотичний розподіл чоловічих і жіночих ролей має негативний вплив на розвиток суспільства, сприяє виникненню гендерних конфліктів. У сучасної молоді найбільш вкорінені гендерні стереотипи і вона найбільш гостро відчуває їх вплив, оскільки в період свого особистісного становлення вона не в змозі протиставляти себе оточенню однолітків. Зміни установок для сучасної молоді зумовлені трансформаційними процесами щодо соціальних стереотипів та зменшенням полярності в сприйнятті гендерних ролей, нівелюванням різниці між професійними якостями чоловіка та жінки в сучасному суспільстві.

Гендерні стереотипи – це стійкі образи, моделі поведінки й риси, що характерні чоловікам і жінкам, вони виступають найбільш яскравим і ефективним механізмом формування традиційної гендерної поведінки й соціальних ролей.

Вперше термін «соціальний стереотип» використовував американський класик, письменник, політичний діяч Уолтер Ліппман, який в 1922 році опублікував книгу «Суспільна Думка». У. Ліппман визначив стереотипи, як створені культурою образи людей з інших груп, що пояснюють поведінку цих людей і дають їм оцінку. Він трактував стереотипи як вибіркового і неточного способу сприйняття дійсності, що призводить до її спрощення, і виникнення забобонів [7]. Гендерні стереотипи, як одна з найбільш цікавих і небайдужих сфер у функціонуванні суспільства протягом століть вивчалася багатьма дослідниками, такими як У. Ліппман, Ш. Берн, С. Бем, Л. Х. Стрікленд, Т. Шібутані та ін. Серед вітчизняних вчених дослідженнями гендерних стереотипів та особливостей гендерних ролей

займались: Т. Бендас, Т. Виноградова, Т. Говорун, І. Головашенко, П. Горностаї, І. Жеребкіна, О. Кікінежді, І. Лебединська, Т. Мельник, В. Семенов та інші.

Гендерні стереотипи – це уявлення про якості і норми поведінки чоловіків і жінок, що є передумовою конструювання гендеру та гендерної поведінки. Розуміння гендерного стереотипу є надзвичайно важливим, оскільки кожна людина, незалежно від її гендерної приналежності, є індивідуальністю. Джерелом формування соціальних стереотипів може бути як особистий досвід людини, так і вироблені суспільством норми.

І. С. Клецина виокремлює кілька груп гендерних стереотипів: 1) маскуліності-фемінності; 2) уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками; 3) стереотипи щодо специфіки змісту праці [4].

В залежності від наукової області, вчені займаються відповідними дослідженнями стереотипного сприйняття людей і міжособистісних відносин, формуванням експресивної моделі поведінки та оцінки, стереотипами конструювання ідеалу. Це так звані гендерні стереотипи, які є стійкими для даного суспільства, в даний історичний момент і які накладають уявлення про відмінності між чоловіками і жінками.

Гендерні стереотипи функціонують як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства. Умовно можна виділити два рівні впливу гендерних стереотипів: гендерна ідентичність та гендерні ролі. Гендерні стереотипи формуються, як вважають дослідники, починаючи з раннього дитячого віку в процесі гендерної соціалізації – процесу засвоєння пануючих в даному культурному середовищі уявлень щодо «правильної» для дівчат та хлопців поведінки, розподілі здібностей, обов'язків тощо. Підсумком гендерної соціалізації є засвоєння певної соціальної (гендерної) ролі.

Гендерні стереотипи часто діють як соціальні норми, нормативний та інформаційний тиск змушує нас підкорятися гендерним нормам. Дія нормативного тиску полягає в тому, що людина намагається відповідати гендерним ролям щоб отримати соціальне схвалення і уникнути соціального покарання. Про інформаційний тиск можна говорити, коли ми починаємо вважати гендерні норми як діючі правила, тому що перебуваємо під впливом соціальної інформації. Ми живемо в культурі, де чоловіки і жінки займаються різними речами, де гендерні відмінності вважаються природними, а тому ми приймаємо гендерні ролі і підкоряємося їм [3].

Існує чотири основних приклади гендерних стереотипів. Перший приклад стосується прояву рис характеру: стереотипи зобов'язують жінок бути сором'язливими, пасивними і покірними. Жінки організовані і порядні. Очікується, що для чоловіків нормальним буде прояв жорсткості, агресивності, домінування і впевненості в собі.

Друге – це поведінка вдома: жінки повинні готувати і виконувати хатню роботу. Жінки краще виховують дітей, перебування матері вдома краще, ніж на роботі. З іншого боку – чоловіки краще ремонтують будинок, вони не можуть готувати, шити або доглядати за своїми дітьми. Чоловіки завжди говорять своїм дружинам, що робити.

Третій приклад – заняття: жінки повинні мати «чисті» робочі місця, такі як вчителі, медсестри, секретарі та бібліотекарі. Жінки не вміють займатися математикою. Жінки повинні заробляти менше грошей, ніж чоловіки. Жінки не політики. Жінки не можуть бути кандидатами в президенти. З іншого боку: у чоловіків повинні бути «брудні робочі місця», такі як механіки, будівельники, сантехніки и т. д. Чоловіки добре розбираються в математиці. Чоловіки – кращі лікарі. Чоловіки повинні бути відповідальними за роботу і повинні заробляти більше грошей, ніж жінки. Чоловіки – кращі політики [5].

І четверте – зовнішній вигляд: жінки повинні бути невеликого зросту, стрункими, маленькими і ніжними, в той час як чоловіки повинні бути високими, з широкими плечима. Проте, гендерний стереотип фізичного вигляду варіюється від культури до культури. У культурах, де чоловіки невеликі, маскуліність визначається такою поведінкою: участь у

боях, вживання алкоголю, куріння нефільтрованих сигарет і бійки. Жінки, які курять, п'ють і лаються, часто вважаються «мужичками».

Жіночі гендерні стереотипи завжди грають на понятті нерівності жінок з чоловіками. Жінки слабкіше, менш конкурентоспроможні, менш пристосовані до суворих умов поза домом. Чоловічі гендерні стереотипи наполягали на фактах, що чоловіки більш терпимі і висловлювали свої почуття по-різному від жінок. Чоловіки повинні діяти певним, прийнятним, «мужнім» способом: крім цього люди не гідні своєї природної «вищої» ролі.

Гендерні стереотипи в основному відкидають поняття гендерної ідентичності, яка визначається тим, як людина сама себе відчуває, будь то чоловіче чи жіноче, незалежно від біологічної статі людини.

Стереотипні гендерні атрибути вважаються «справжніми» не тільки тому, що їх сприймають як внутрішні диспозиції, але й тому, що суспільство прийшло до одностайної думки про істинність цих стереотипів. Поведінка, в якій присутні всі риси, в тому числі і гендерні стереотипи, завжди проводиться за допомогою умовиводів. Коли факти неоднозначні, «істина» визначається шляхом соціального консенсусу [6; 8].

Таким чином, чоловіки і жінки мають стереотипні риси, незалежно від реального стану речей. Суспільство, як основне середовище розвитку особистості диктує індивіду чоловічій та жіночій статі різні правила поведінки, пріоритетні цінності, особливості моралі та інші аспекти життєдіяльності. Стереотипи змушують надавати перевагу чоловікам в керівництві, в тяжких видах праці, прийнятті важливих рішень, заробітку грошей для сім'ї тощо. В свою чергу жінок зобов'язують займати підлеглий статус, бути чудовими домогосподинями, виховувати дітей, бути більш ніжними та емоційними.

Гендерні стереотипи узгоджують взаємодію між представниками різної статі. Позитивним у дії гендерних стереотипів вважають підтримку міжособистісного й міжгрупового взаєморозуміння й співробітництва. Культурні стереотипи повинні бути одночасно ригідні й гнучкі, щоб, з однієї сторони забезпечувати стійкість уявлень, з іншого боку – не зупиняти розвиток суспільства.

Гендерні стереотипи можуть негативно позначатися на самореалізації чоловіків і жінок, виступати бар'єром у розвитку індивідуальності. Дотримання гендерних стереотипів часто пов'язане з механізмами повинності, тобто самореалізація й самовираження неможливе, якщо діяльність виконується на підставі почуття обов'язку. У подібній ситуації не враховуються особисті інтереси, губиться почуття «Я», формується покірність і залежність. Подібне самовідчуття й самосприйняття не відповідає ідеям самореалізації й вільного вибору.

ВИСНОВКИ. Таким чином, підводячи підсумки можна сказати, що суто чоловіча і жіноча поведінка обумовлена, більшою мірою, не природними характеристиками індивіда, а вимогами суспільства. В даний час стереотипи є невід'ємним елементом повсякденного життя. Соціальні стереотипи формуються відносно легко, оскільки соціалізація і культура породжують у нас ряд очікувань щодо поведінки та рис інших людей. Основні чинники формування соціальних стереотипів – це і особистий досвід людини, і вироблені суспільством норми. Для багатьох сучасних жінок шлюб і народження дитини є безумовною перешкодою для їх кар'єрних планів, тому у всьому світі зростає показник середнього віку материнства. І це та об'єктивна реальність, з якою приходиться рахуватися державам, плануючи свою демографічну політику. Боротьба із стереотипами, в першу чергу, має починатись з освіти. Деконструкція стереотипів і формування особистості, що матиме змогу об'єктивно дивитись на речі – головне завдання педагогів і психологів у вирішенні даної проблеми. У процесі виховання дітей батькам треба виключити такі фрази як: «чому так неакуратно, ти ж дівчинка», «дівчатка погарнішали, а хлопці просто виростили», «хлопці, вчіться гарно, а дівчатам достатньо вдало одружитись» і т. д. В дорослому житті позбавитись

сформованих стереотипів достатньо складно. Для цього людина має реально глянути на речі, відкинувши всі упередження, прислухавшись до себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Олма-Пресс Инвест, 2004. – 320 с.
2. Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні та практичні аспекти / К. Волинка // *Право України*. – 2000. – № 11. – С. 30–33.
3. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
4. Клецина И. С. Развитие гендерных исследований в психологии / И. С. Клецина // *Общественные науки и современность*. – 2002. – № 2. – С. 181–192.
5. Кон И. С. Психология юношеского возраста / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 2008. – 274 с.
6. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 544 с.
7. Липпман У. Общественное мнение; [пер. с англ. Т. В. Барчуновой; Редакторы перевода К. А. Левинсон, К. В. Петренко] / У. Липпман. – М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.
8. Луценко Є. Гендерні стереотипи рольових функцій жінки та чоловіка в умовах трансформації українського суспільства очима молоді / Є. Луценко // *Пошуки гендерної паритетності: український контекст* [упорядник та загальна редакція: І. Грабовська]. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, ДС Міланік, 2007. – С. 79–88.

Fedorenko S., Proskurnia N.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchug

FEATURES OF DISPLAY OF GENDER STEREOTYPES ARE IN MODERN SOCIETY

The features of gender stereotypes as a kind of social stereotypes and their manifestation in modern society are considered. The relevance of the study of this problem in connection with the requirements of gender stereotyping, which constrains the development of youth and becomes an obstacle to the self-realization of individuality of the individual, is substantiated. A description of the main groups of gender stereotypes is presented. The emphasis is placed on the fact that gender stereotypes establish the rules of behavior, role, status, function and role of men and women in society. It is determined that the influence of gender stereotypes can be both positive and negative. It is noted that stereotypes are rigorous to change, contributing to the emergence and approval of prejudices, hostility to the new, hinder the development of individual personality in modern society. The analysis of the main theoretical approaches to the problem of study of social stereotypes in general and gender in particular, in the work of domestic and foreign scientists. The necessity of implementing a system of psychological measures to overcome gender stereotyping is emphasized.

Key words: gender stereotypes, social stereotypes, social norms, gender stereotyping, masculinity, femininity.

REFERENCES

1. Bern, S. (2004), *Gendernaya psikhologiya*, Olma Press Invest, St. Petersburg, Russia. [in Russian]
2. Volinka, K. (2000), "Ensuring the rights and freedoms of a person in Ukraine: theoretical and practical aspects", *Pravo Ukrayiny*, Vol. 11, pp. 30–33. [in Ukrainian]

3. Litvinova, O.V. (2010), *Henderna psykholohiya*, SNU imeni V. Dal, Lugansk, Ukrainian. [in Ukrainian]
4. Kletsina, I.S. (2002), "Development of Gender Studies in Psychology", *Obshchestvennyye nauki i sovremennost'*, Vol. 2, pp. 181–192. [in Russian]
5. Kon, I.S. (2008), *Psikhologiya yunosheskogo vozrasta*, Prosveshcheniye, Moscow, Russia. [in Russian]
6. Ilyin, E.P. (2002), *Differentsial'naya psikhofiziologiya muzhchiny i zhenshchiny*, Piter, St. Petersburg, Russia. [in Russian]
7. Lippmann, U. (2004), *Obshchestvennoye mneniye*, Institut Fonda «Obshchestvennoye mneniye», Moscow, Russia. [in Russian]
8. Lutsenko, E. (2007), "Gender stereotypes of role functions of a woman and a man in the conditions of transformation of Ukrainian society by the eyes of youth", *Poshuky hendernoyi parytetnosti: ukrayins'kyu kontekst*, pp. 79–88. [in Ukrainian]

Федоренко Світлана Анатоліївна,
к. і. н., доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та
філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(05366) 3-61-72
E-mail: svfedor70@gmail.com

Fedorenko Svitlana Anatoliyivna,
Cand.Sc. (Histor.), Associate Professor,
Associate Professor of Psychology,
Pedagogy and Philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +3838(05366) 3-61-72
E-mail: svfedor70@gmail.com

Проскурня Неля Леонидовна,
магістр II курсу навчання, спеціальність
«психологія»,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +30671967579
E-mail: proskurnia642@ukr.net

Proskurnia Nelia Leonidovna,
master of II year of study, specialty
«psychology», Kremenchuk Mykhailo
Ostrohradskiy National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukrain, 39600.
Tel. . +30671967579
E-mail: : proskurnia642@ukr.net

Стаття надійшла 16.09.2017